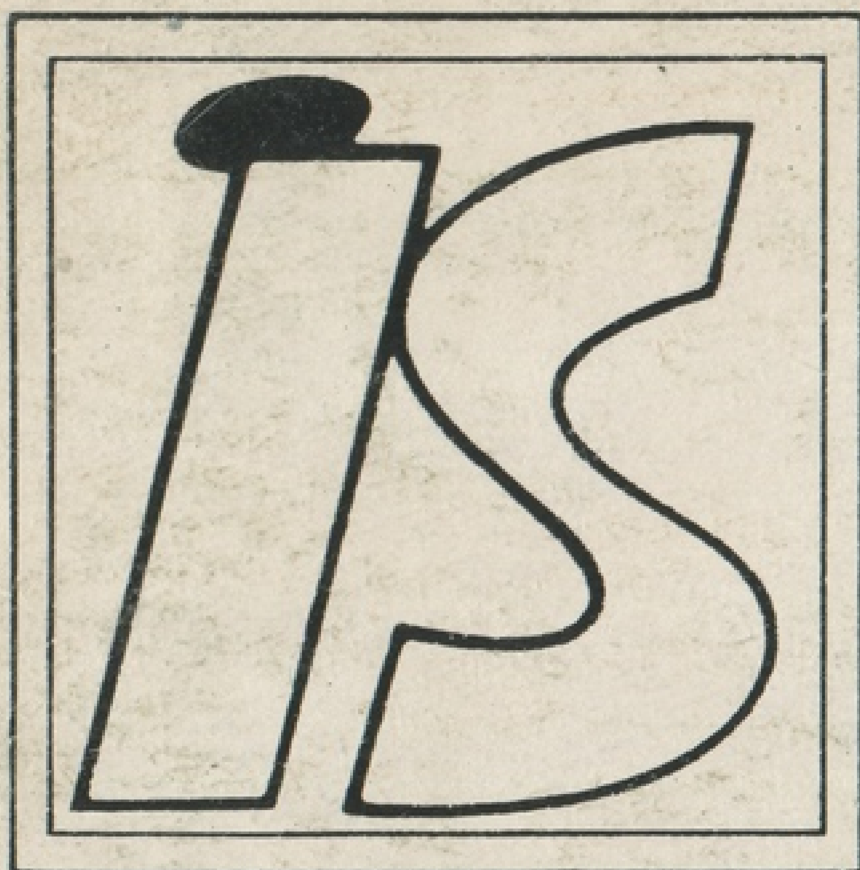

GRZYBY POLSKICH LASÓW

Wszystko, co ciekawe
w Ilustracjach Samoprzylepnych,
do kolekcjonowania
w specjalnie
opracowanych zeszytach.

* PODBÓJ GŁĘBIN
* DRUGA WOJNA ŚWIATOWA /w trzech zeszytach/
* PTAKI EGZOTYCZNE
* POLSKIE SAMOCHODY OSOBOWE
* STYLE W ARCHITEKTURZE
* MOTYLE W POLSKIM KRAJOBRAZIE
* HISTORIA STATKÓW I OKRĘTÓW

INNE W PRZYGOTOWANIU

KAW
KRAJOWA
AGENCJA
WYDAWNICZA

ALBUM DLA KOLEKCJONERÓW

Autor:
Alina Skirgiełło
Ilustracje Samoprzylepne:
Alina Skirgiełło, Hanna Szymborska
Opracowanie graficzne:
Bożena Tepli
Redaktor merytoryczny:
Helena Urlaub
Redaktor techniczny:
Ludwik Suski

Skład:
RSW »PKR« Zakłądy Wklęsłodrukowe
Warszawa, ul. Okopowa
Druk i oprawa:
»DECJE NOVINE« Gornji Milanovac
Nakład: 120.000 egz.
ISBN 83-03-00315-1

Ludzie od wieków zbierają grzyby do jedzenia. W czasach rzymskich znajdowały się one na stołach cezarów. Na dworze polskiego króla, Władysława Jagiełły, również często je jadano. Dzisiaj nie tylko szukamy grzybów w lesie, ale także hodujemy na skalę przemysłową.

Spośród tysięcy grzybów o dużych owocnikach tutaj znalazło się zaledwie kilkadziesiąt. Wszystkie rosną w naszych lasach lub na łąkach, ale trzeba nauczyć się patrzeć na nie, rozpoznawać, nie niszczyć, a niektóre otoczyć staranną opieką. Należy zaznajomić się z nimi bliżej, wiedzieć, które są trujące, które nie nadają się do jedzenia, a które bez obawy można przeznaczyć do kuchni.

A może warto przyjrzeć się owocnikom grzybów: jakie są różnorodne, jakie przedziwne mają kształty, jakie są barwne; stanowią prawdziwą ozdobę dna lasów, zupełnie jak „jesienne kwiaty". Słabo je znamy. Te poszukiwane przez nas owocniki są tylko częścią organizmu grzybów, które żyją w ziemi. Owocniki są formowane dopiero w sprzyjających warunkach i w okresie dojrzałości. Na powierzchni jednych, w rurkach lub na blaszkach na dolnej stronie kapelusza innych, a także wewnątrz owocników kulistych wytwarzają się zarodniki służące do rozsiewania. Można je zobaczyć gołym okiem tylko wtedy, gdy nagromadzą się w większej ilości.

Spod kapelusza borowika

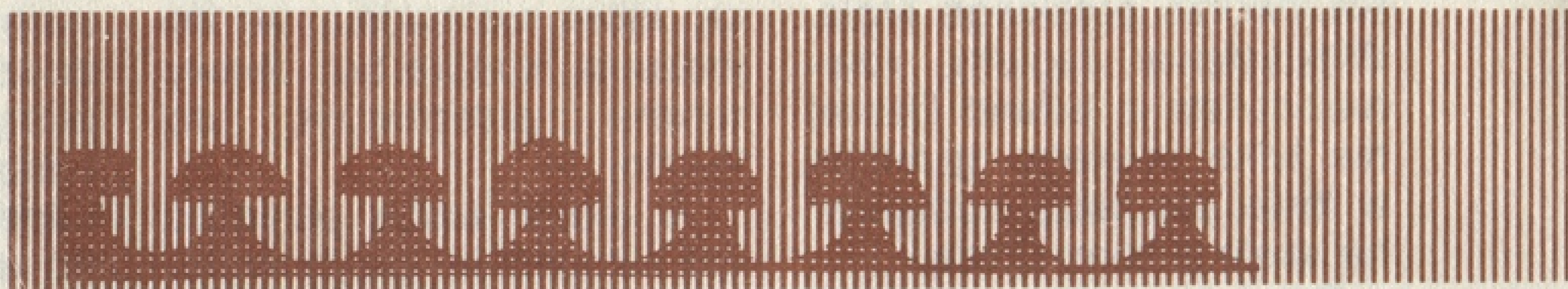
lub muchomora położonego po obcięciu trzona na papierze, po kilku godzinach wysypią się tysiące zarodników i ułożą w kropki lub linijki, odpowiadające rurkom lub blaszkom owocnika. Zarodniki purchawek, po mocniejszym uderzeniu owocnika, widoczne są w postaci chmurki pyłu, wydostającego się z jego wnętrza.

Wśród tak wielu rodzajów grzybów znajdują się nie tylko grzyby jadalne lub niejadalne, lecz także grzyby trujące. Nie ma żadnego sposobu, aby je rozróżnić w przygotowanej potrawie. Nie pomoże w tym ani srebrna łyżeczka, ani też cebula.

Do występujących w Polsce najgroźniejszych grzybów trujących należą muchomory, zwłaszcza muchomór sromotnikowy. Zatrucie nim objawia się już po kilkunastu godzinach i prowadzi do zgonu. Pierwszym i koniecznym warunkiem jest wezwanie lekarza (i jednoczesne wywołanie wymiotów). Przyczyną niedyspozycji żołądkowych mogą być także grzyby jadalne, głównie wówczas, gdy zostały zebrane przejrzałe, stare lub spożyte w nieświeżej potrawie.

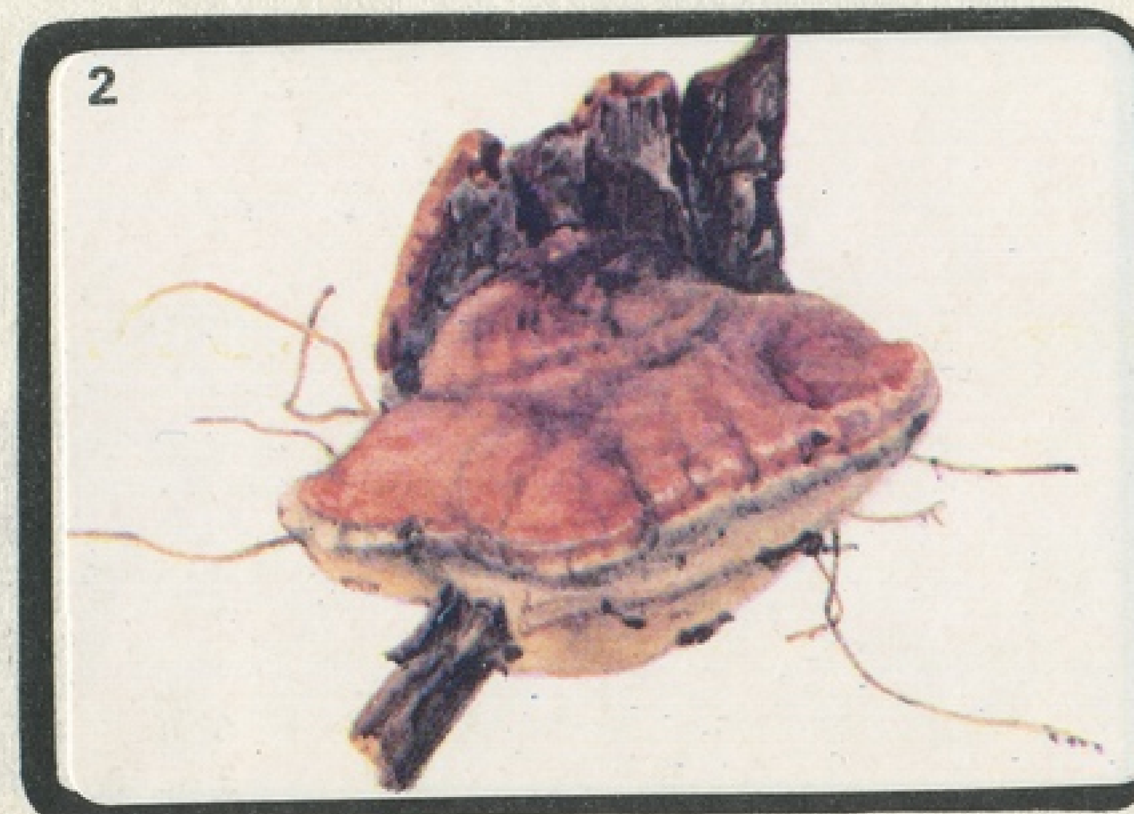
Wyprawy „na grzyby" są bardzo popularne. Dostarczają wielu wrażeń w obco-

Niektóre grzyby prowadzą pasożytniczy tryb życia. Przeważnie opanowują one drzewa niszcząc je stopniowo i wskutek tego wyrządzają duże szkody w gospodarce leśnej. Inne pasożyty, chociaż znajdywane w lesie, nie są tak groźne, gdyż rozwijają się na innych organizmach, np. na poczwarkach motyli lub na owocnikach innych grzybów.

ŻÓŁCIAK SIARKOWY *(Laetiporus sulphureus)* – owodniki nadrzewne, bez trzona, nieforeme, jak gdyby rozlane w dachówkowate skupienia do 30 cm średnicy, na ggórnej powierzchni barwy-morelowej lub żółtopomarańczowej, na dolnej – o drobnych porach – koloru cytrynowego. Świeży miąższ soczysty, o przyjemnym smaku i zapachu, wyschnięty łamliwy i kruchy. Pasożytuje na drzewach liściowych, po uschnięciu których na ich pniach wytwarza swoje owocniki; formują się one w okresie od połowy maja i w czerwcu. Okazy młode są jadalne.

PNIAREK OBRZEŻONY *(Fomitopsis pinicola)* – Owocniki kopytowate, wieloletnie, trwałe, zdrewniałe, bardzo mocno siedzące na pniach drzew, do 10 cm, a nawet do 30 cm szerokości. Powierzchnia młodych okazów błyszcząca, skorupiasta, jaskrawo żółtoczerwona, natomiast na starość, zwłaszcza przy pniu, prawie czarna. Mąższ białawy, twardy, korkowaty. Znajdywany przez cały rok. Niszcząc drzewo powoduje szkody w gospodarce leśnej.

SZMACIAK GAŁĘZISTY *(Sparassis crispa)* – Grzyb okazały, do 30 cm średnicy, mający postać krzaczka o falisto powyginanych i spłaszczonych odgałęzieniach barwy żółtoochrowej. Miąższ białawy o dosyć przyjemnym zapachu. Słaby pasożyt drzew iglastych, głównie sosen, u podstawy których formuje mięsiste owocniki; są one dobrze rozwinięte w okresie od sierpnia do listopada. Jadalny, ale podrzędnej wartości. Zasługuje na ochronę ze względu na rzadkość i oryginalny kształt.

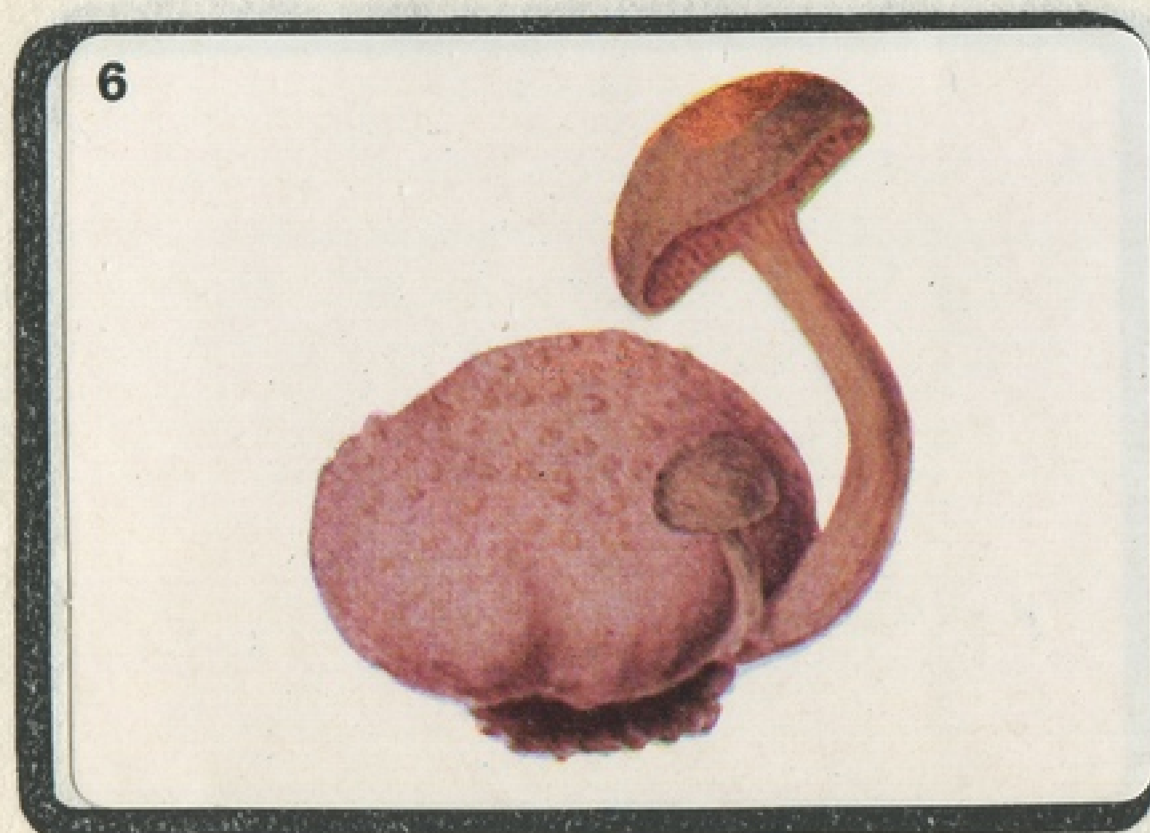

MACZUŻNIK BOJOWY *(Cordyceps militaris)* – Grzyb tworzy podkładki maczugowate, do 10 cm wysokości, żółtopomarańczowe; w rozszerzonej górnej części tworzy małe owocniki widoczne w postaci drobnych brodawek. Jesienny pasożyt na znajdujących się w ziemi poczwarkach owadów.

MACZUŻNIK GŁÓWKOWATY *(Cordyceps capitata)* – Grzyb tworzy buławowatą, żółtą, wcześnie czerniejącą, mięsistą podkładkę około 5 cm wysokości. Na powierzchni jej kulistej główki tworzą się malutkie owocniki widoczne w postaci brodawek. Pasożyt spotykany w miesiącach jesiennych na podziemnych owocnikach innego grzyba, jeleniaka.

PODGRZYBEK PASOŻYTNICZY *(Xerocomus parasiticus)* – Grzyb formuje kapelusze do 7 cm średnicy, na górnej powierzchni zamszowate, barwy oliwkowej, na dolnej – o labiryntowatych porach, cytrynowooliwkowej. Trzony żółtobrązowe. Miąższ żółtawy o smaku łagodnym. Rozwija się pasożytniczo tworząc po jednym lub po kilka okazów na owocnikach tęgoskórów *(Scleroderma)*. Jadalny, mylony z podgrzybkiem zajączkiem. Zasługuje na ochronę.

waniu z naturą, dają odpoczynek po pracy, stanowią ogromną przyjemność, są wycieczką w nieznane.

Zupełnie jak zabawa w chowanego: gdzie ukrył się grzyb?... kto pierwszy znajdzie borowika? Przyzwyczailiśmy się wszyscy do tych jesiennych wyjazdów. Naszym celem jest zebranie największej ilości przede wszystkim borowików, a przy okazji innych grzybów jadalnych.

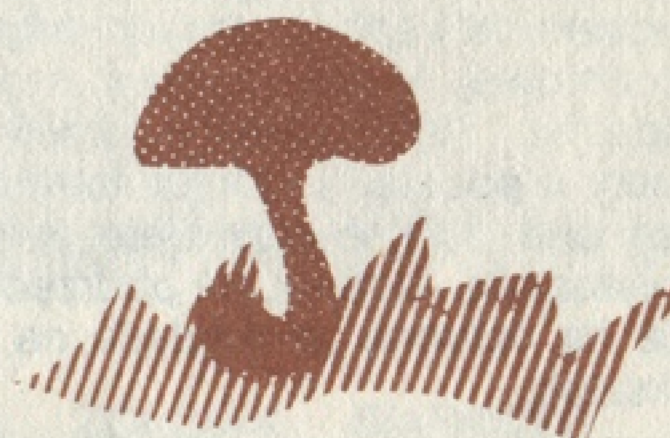
Zbieracze często nie szanują przyrody; szukając owocników przewracają ściółkę, zrywają warstwę mchów, a odkrywając glebę powodują jej wysychanie; wówczas wysycha również znajdująca się w ziemi grzybnia, która w następnym roku już nie wytworzy owocników. Urodzaje grzybów jadalnych zmniejszają się, ubywa też owocników innych gatunków. Lasy tracą swych sprzymierzeńców.

Niechcący też niszczą wiele takich, których nie zauważą; niektórzy świadomie depczą takie, które uważają za brzydkie lub trujące, zrywają, łamią, kopią. A przecież są one potrzebne, jeśli nie nam bezpośrednio, to drzewom, którym pomagają rosnąć, albo też różnym zwierzętom. Niejadalne lub

Dużo grzybów żyje na drzewach martwych lub na opadłych gałęziach. Są to saprofity: wykorzystują one dla swego rozwoju substancje zawarte w drewnie, które – w miarę wzrostu saprofitów – coraz bardziej niszczeją. Niekiedy, opanowując drewno użytkowe, powodują szkody w gospodarce człowieka.

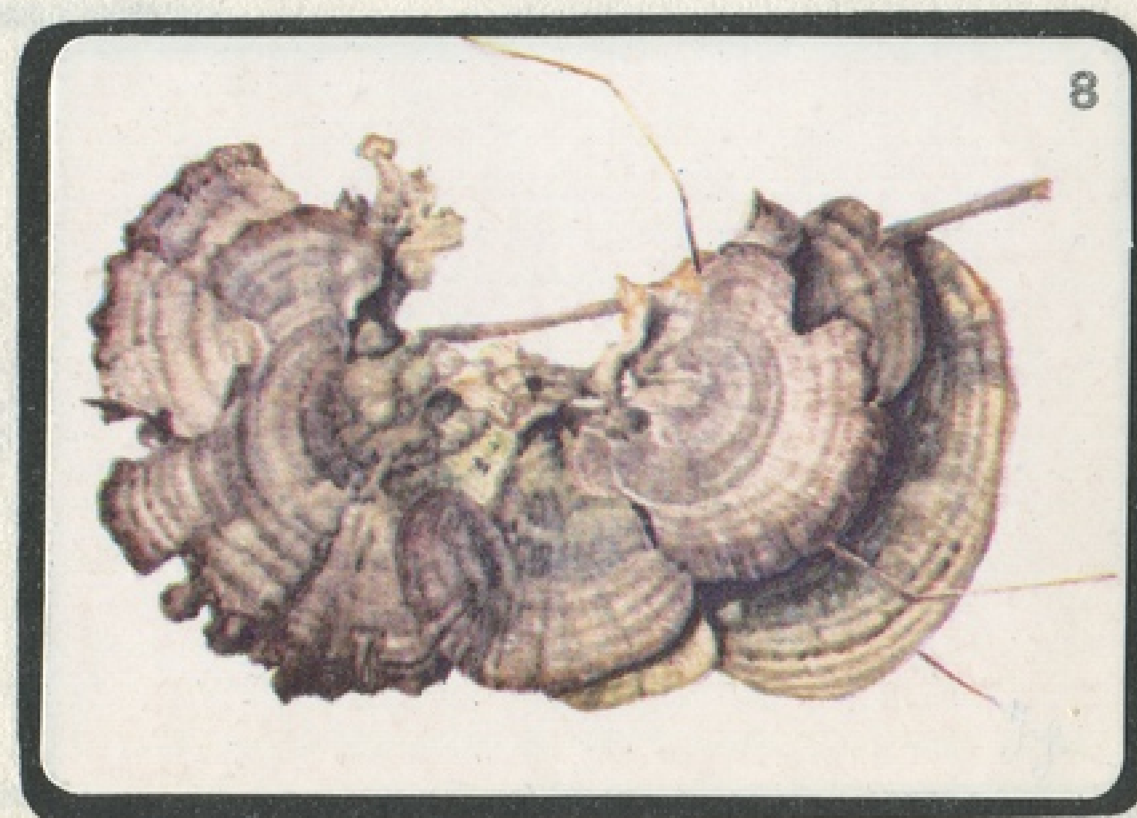
Grzyby o owocnikach łykowatych.

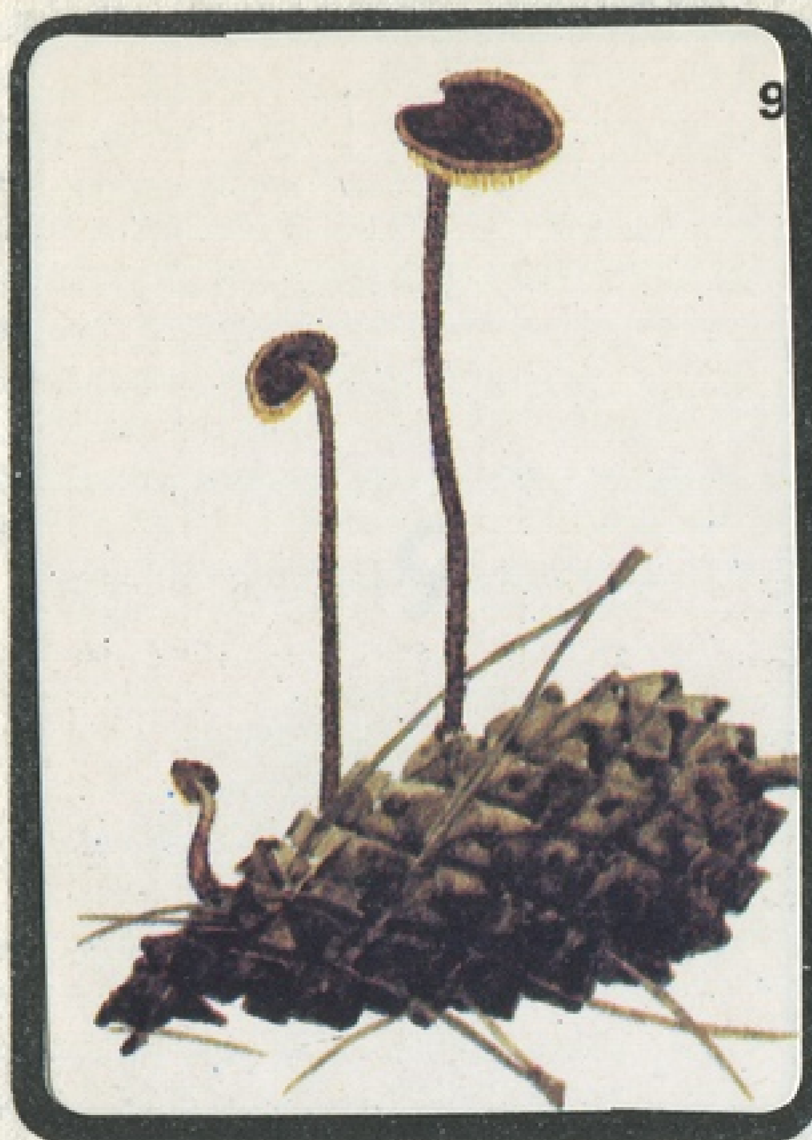

ŻAGIEW ORZĘSIONA *(Polyporus ciliatus)* – Grzyb o jednorocznych owocnikach wyrastających na opadłych gałęziach i leżącym na ziemi drewnie. Kapelusz ma cienki, elastyczny, łykowaty, płaski, do 12 cm średnicy, żółtoochrowy, szarobrązowy lub płowy, delikatnie orzęsiony na brzegu. Trzon podobnie zabarwiony, sztywny, do 6 cm wysokości. Miąższ biały. Dolna strona kapelusza, o drobnych porach, kremowa. Rozwija się od wczesnej wiosny i powoduje rozkład leżaniny.

WROŚNIAK RÓŻNOBARWNY *(Trametes versicolor)* – Owocniki jednoroczne, cienkie i skórzaste, kapeluszowate bez trzona, zwykle zrastające się po kilka w dachówkowate rozetki. Powierzchnia ich jest jedwabista, połyskliwa od pokrywających miękkich włosków, pręgowana współśrodkowo i różnobarwnie: czarnobłękitnawo, brązowoszaro, czarnozielono. Dolna strona drobnoporowata, żółtawa. Pospolity, dość silnie niszczący drewno drzew liściastych, także składowane.

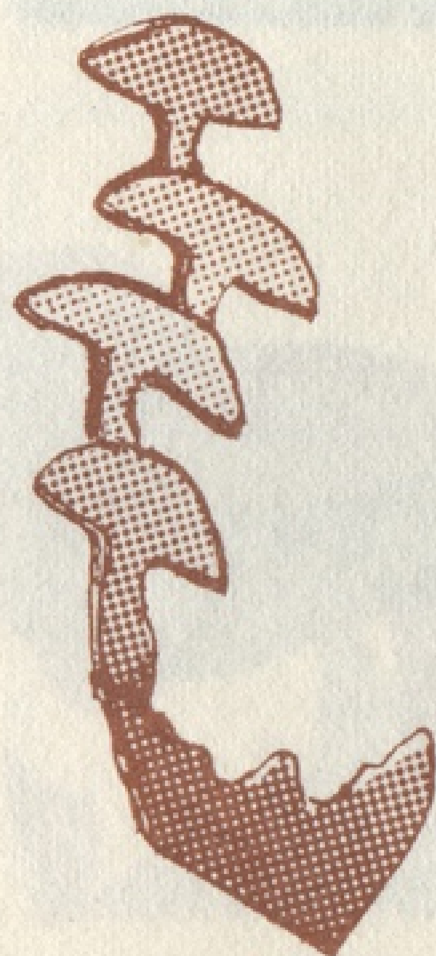
SZYSZKOGŁÓWKA KOLCZASTA *(Auriscalpium vulgare)* – Owocnik w kształcie laski. Kapelusik boczny, do 2 cm średnicy, skórzasty, krótko brązowo owłosiony. Na dolnej powierzchni liczne, elastyczne, krótkie kolce barwy szaroróżowej, z wiekiem brązowiejące. Trzon cienki, do 6 cm wysokości, owłosiony, brązowoczarny. Pospolity. Owocuje przez cały okres wegetacyjny na opadłych i ukrytych w ziemi szyszkach sosonowych.

KUBECZNIK POSPOLITY *(Crucibulum laeve)* – Owocniki do 1 cm średnicy, kubeczkowate, żółtobrązowe, za młodu zabezpieczone żółtopomarańczową przykrywką. Wewnątrz liczne jajowate, białawe perydiole z zarodnikami. Pospolity. Znajdywany od czerwca do października.

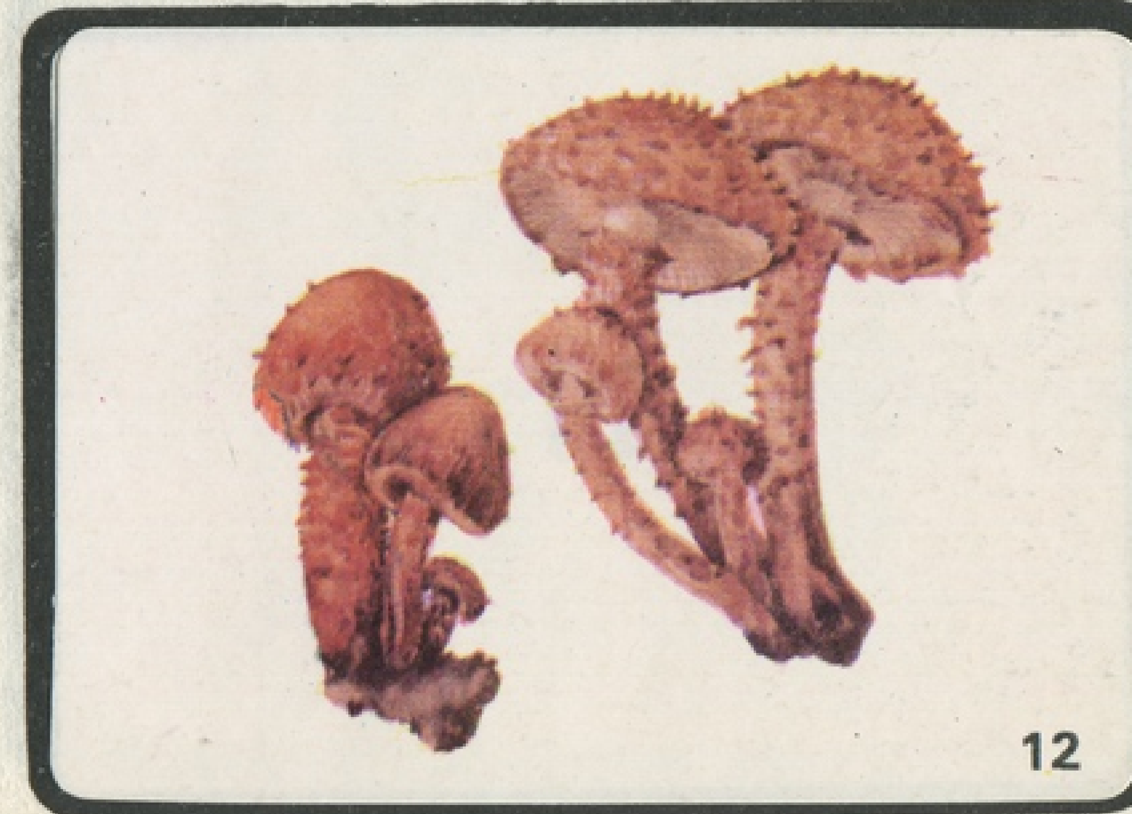
Grzyby o owocnikach mięsistych.

ŁUSKWIAK NISZCZĄCY *(Pholiota destruens)* – Kapelusz do 20 cm średnicy, masywny, wypukły, o dużych, białych wełniastych łuskach. Blaszki – początkowo białe, później brązowe – za młodu są zakryte białawą osłoną. Trzon brudnobrązowy. Zapach niezbyt przyjemny, smak gorzkawy. Grzyb rozwija się od lipca do listopada na usychających topolach. Niejadalny.

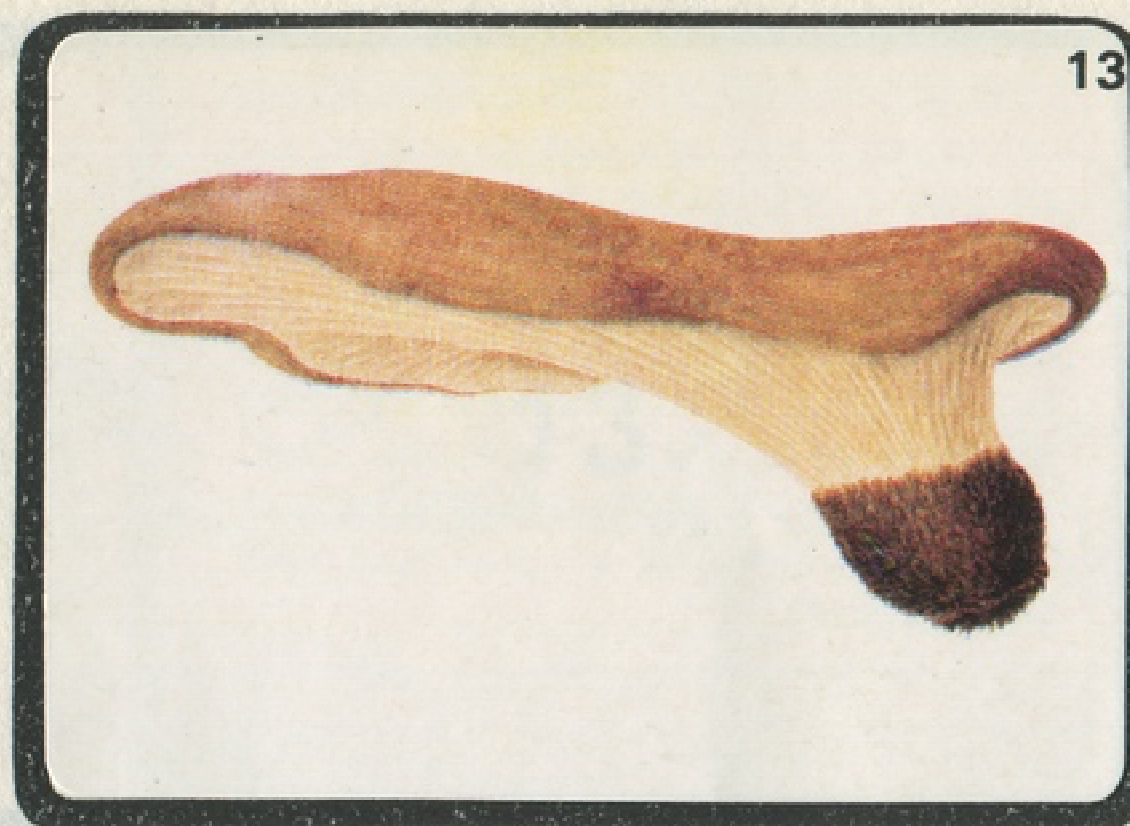

ŁUSKWIAK NASTROSZONY *(Pholiota squarrosa)* – Kapelusz prawie do 10 cm średnicy, żółtawy, cały pokryty rdzawobrązowymi sterczącymi łuskami. Blaszki żółtawe, z wiekiem rdzawobrązowe. Trzon podobnie zabarwiony, łuseczkowaty, z pierścieniem. Miąższ żółty o smaku i zapachu przypominającym rzodkiew. Grzyb rozwija się w lecie i na jesieni tworząc kępki owocników na pniakach drzew iglastych i liściastych. Pospolity, niejadalny.

trujące dla człowieka owocniki mogą służyć za pokarm dla wielu owadów, które znajdują w nich schronienie. Nie gardzą nimi ptaki, wiewiórki, borsuki, a także sarny i jelenie; dziki lubią wyjadać owocniki niektórych grzybów podziemnych. Osiedlając się na martwym drewnie, na pieńkach i opadłych gałęziach, grzyby powodują ich rozkład umożliwiając w ten sposób dalsze wykorzystywanie szczątków przez rośliny zielne.

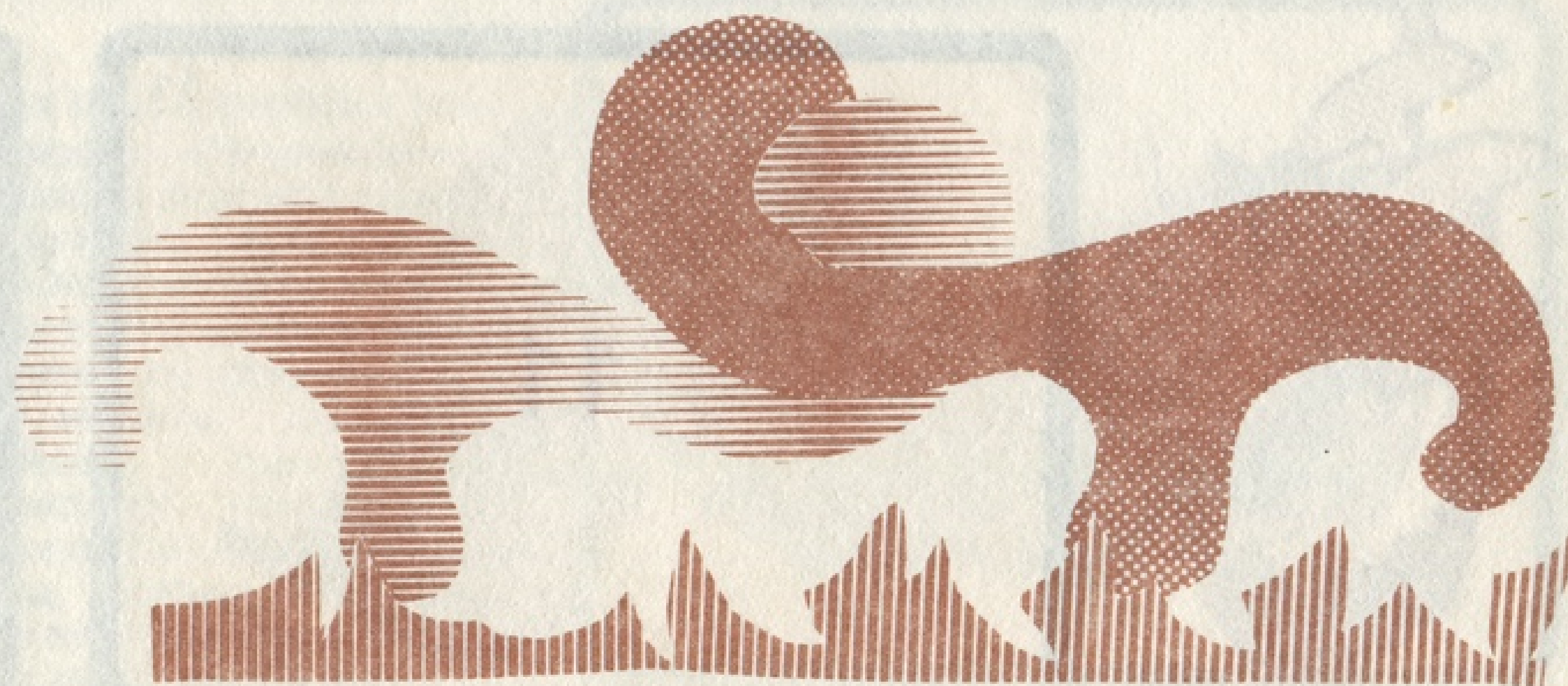
Naukowcy wzywają do dużej rozwagi przy zbieraniu grzybów; kilka ich gatunków wciągnięto na listę organizmów chronionych. Jednocześnie dla zapewnienia niezagrożonego rozwoju istot żywych utworzono parki narodowe oraz rezerwaty, w których obowiązuje zakaz niepokojenia i łapania zwierząt, zbierania wszelkich roślin, w tym również grzybów.

KROWIAK AKSAMITNY *(Paxillus atrotomentosus)* – Owocniki o kapeluszu do 30 cm średnicy, mięsiste, orzechowobrązowe, matowe; brzeg długo pozostaje podwinięty. Trzon krótki i gruby, zwykle boczny, pokryty ciemnobrązowym kutnerem. Miąższ białawy, gruby. Grzyb wyrasta latem i jesienią na pieńkach różnych drzew. Nietrujący, lecz małej wartości; z powodu niezbyt miłego smaku nie jadany.

ŁUSKOWIEC JELENI *(Pluteus atricapillus)* – Kapelusz do 15 cm średnicy, jedwabisty, od jasno- do ciemnobrązowego. Trzon wysmukły, biały, ale gęsto pokryty brązowymi cienkimi włókienkami. Blaszki początkowo białawe, z wiekiem różowe; brzeg ich zawsze jest białoróżowy. Grzyb rozwija się na bardzo spróchniałych pieńkach różnych drzew. Najczęściej pojawia się wczesną jesienią. Niejadalny.

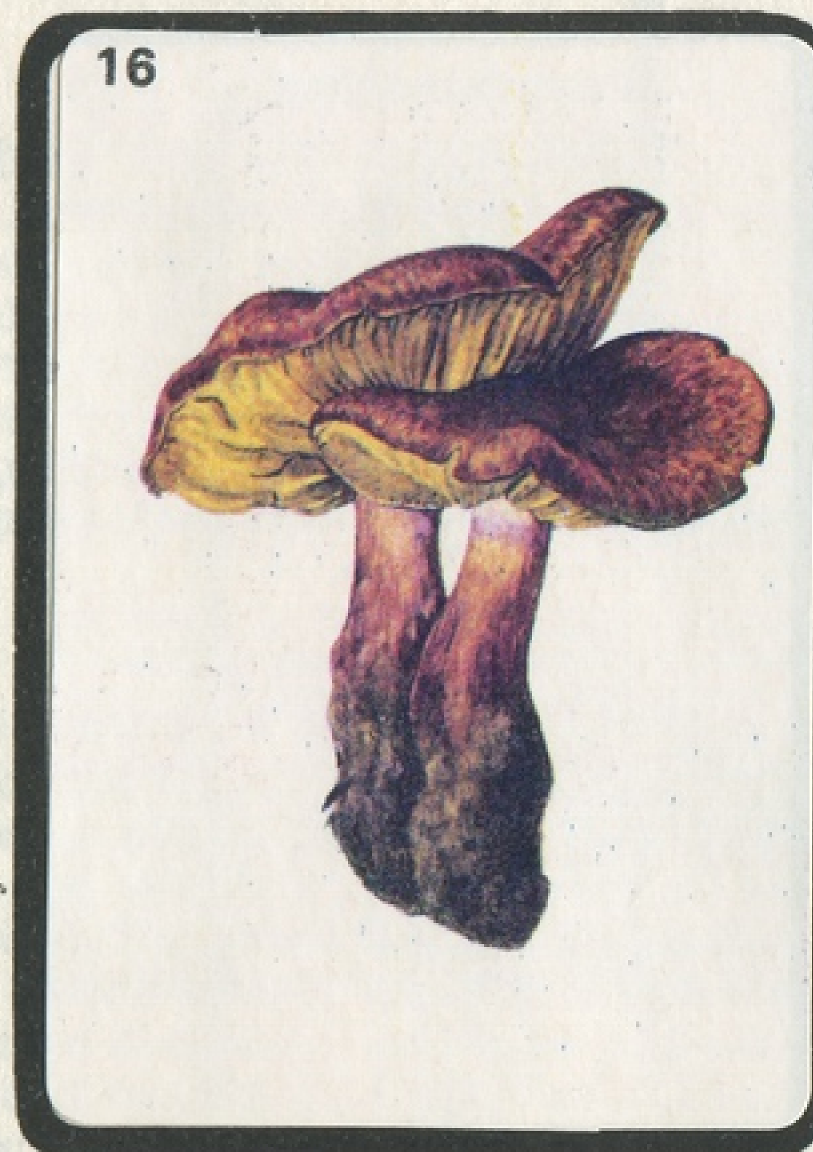

POCHWIAK TAYLORA *(Volvariella taylori)* – Kapelusz szary, do 5 cm średnicy, jedwabisto-włóknisty. Trzon biały, gładki; u jego podstawy znajduje się szarobrązowa pochwa. Blaszki początkowo białe po dojrzeniu stają się różowe. Rozwija się od lipca do września na bardzo rozłożonych w ziemi gałązkach, a nawet na starych murach. Może być mylony z pieczarką, która jednak nie ma pochwy. Bez wartości spożywczej.

RYCERZYK CZERWONOZŁOTY *(Tricholomopsis rutilans)* – Kapelusz do 15 cm średnicy, matowy, pokryty licznymi purpurowymi łuseczkami na złocistym tle. Trzon jaśniejszy od kapelusza. Blaszki złociste. Miąższ żółty, o smaku łagodnym i słabym zapachu stęchlizny. Często rozwija się jesienią na pieńkach drzew iglastych. Nie nadaje się do jedzenia.

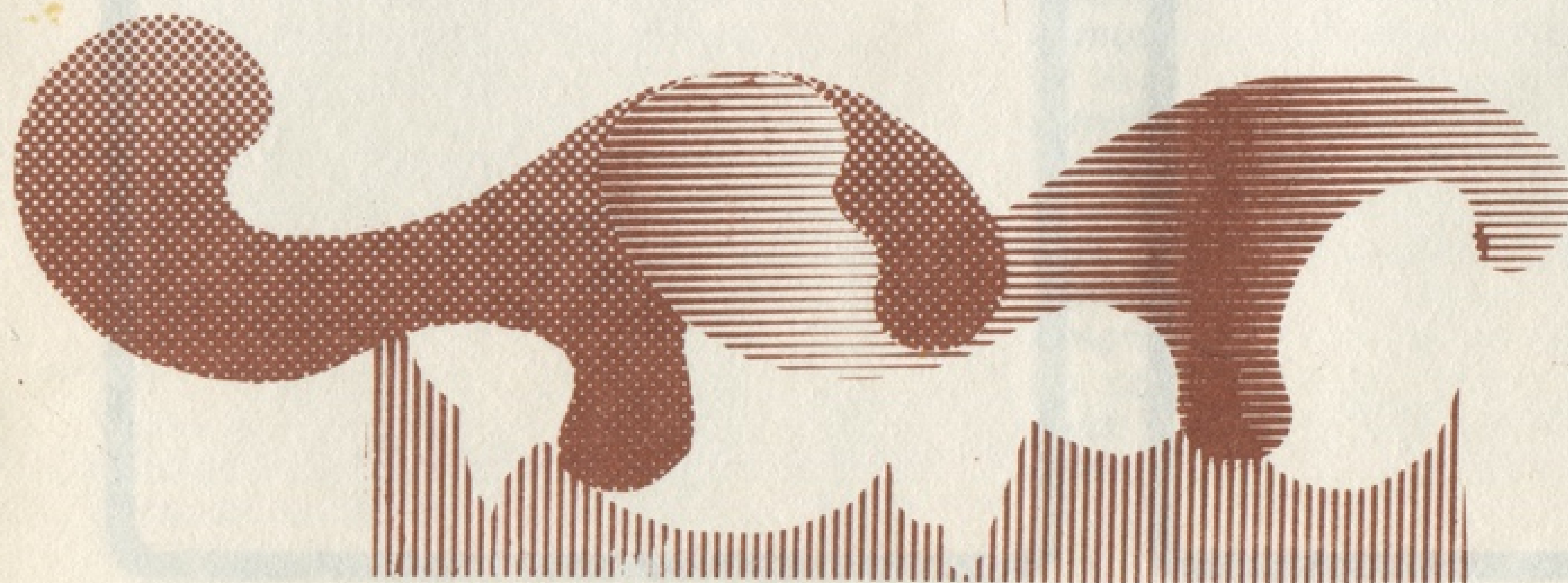
ZĘBIAK SINAWY *(Gyrodon lividus)* – Kapelusz do 20 cm średnicy, jasny, szarobrązowy, szarocytrynowy, gładki, rzadziej jedwabisty lub zamszowaty. Trzon zabarwiony podobnie. Dolna strona kapelusza o porach labiryntowatych, cytrynowożółta, po dotknięciu przebarwiająca się na błękitnozielonkawo. Rurki krótkie, zbiegające na trzon; trudno je oddzielić od miąższu, który jest kremowy, nieco błękitniejący. Występuje od sierpnia do października w wilgotnych miejscach w lasach mieszanych na ziemi i na murszejących pniach. Jadalny, lecz rzadko spotykany.

15

16

17

WŁOŚNICZKA TARCZOWATA *(Scutellinia scutellata)* – Owocniki miseczkowato-tarczowate, czerwonocynobrowe; na dolnej stronie pokryte brązowymi włoskami, tworzącymi na brzegu miseczki ciemne orzęsiny. Pospolity w lecie i jesieni na wilgotnej glebie i rozkładających się szczątkach drewna. Niejadalny.

18

Wśród ogromnej ilości grzybów owocnikowych znajdujemy rozmaitych przedstawicieli rodziny borowikowatych, która obejmuje nasze najlepsze grzyby jadalne.

19

BOROWIK SZLACHETNY *(Boletus edulis)* – Kapelusz osiąga niekiedy nawet 25 cm średnicy; bywa on jasnobrązowy, kasztanowaty, ciemnobrązowy, gładki i suchy. Trzon cylindryczny lub beczkowaty, cielisty do jasnobrązowego, pokryty wyraźną jasną siateczką. Pory białe za młodu, stare żółtozielone do oliwkowych. Miąższ biały, niezmienny, o przyjemnym smaku i zapachu. Występuje zazwyczaj wczesną jesienią w lasach głównie liściastych i mieszanych. Jeden z najbardziej cenionych i poszukiwanych grzybów.

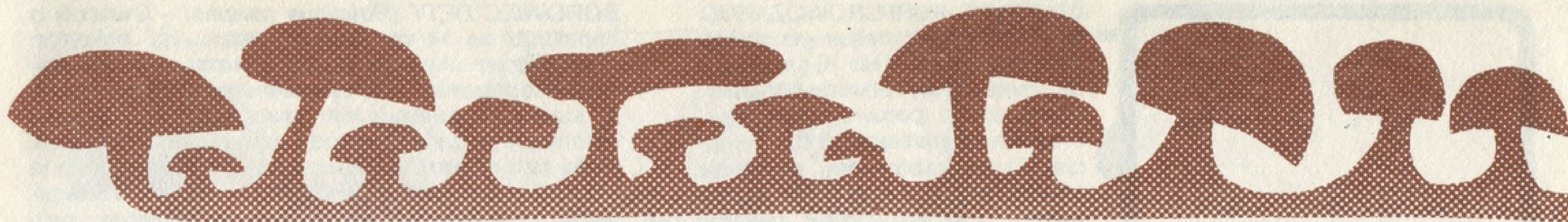
PIASKOWIEC KASZTANOWATY *(Gyroporus castaneus)* – Kapelusz do 12 cm średnicy, jędrny, o suchej powierzchni. Dolna, porowata część kapelusza, biała, żółknąca przy wysychaniu. Trzon zabarwiony tak jak kapelusz, wewnątrz gąbczasto-watowaty, z wiekiem pusty. Dosyć często spotykany w jasnych lasach liściastych. Jadalny, poszukiwany i ceniony na równi z borowikiem szlachetnym.

PIASKOWIEC MODRZAK *(Gyroporus cyanescens)* – Kapelusz do 15 cm średnicy, jędrny, matowaty, kosmkowaty, jasnokremowy, od dołu błękitniejący podobnie jak rurki. Trzon zabarwiony tak samo, wewnątrz watowaty, na starość pusty. Miąższ białawy, po przełamaniu błękitniejący, o przyjemnym smaku. Występuje od czerwca do października na glebie piaszczystej w lasach mieszanych. Nie jest częsty. Jadalny; jego błękitnienie zniechęca do zbierania.

20

21

PODGRZYBEK BRUNATNY *(Xerocomus badius)* – Owocniki o kapeluszu do 10 cm średnicy, matowym, suchym, ciemnobrązowym. Trzon ochrowy z odcieniem brązowym. Rurki żółtawe, z wiekiem oliwkowe, po uszkodzeniu zieleniejące. Miąższ jędrny, biały, nieznacznie błękitniejący, o łagodnym smaku. Pospolity w lasach sosnowych i mieszanych; pojawia się w sierpniu i wrześniu. Jadalny i poszukiwany, równie ceniony jak borowik szlachetny.

PODGRZYBEK ZAJĄCZEK *(Xerocomus subtomentosus)* – Kapelusz do 10 cm średnicy, zamszowaty, aksamitny, barwy oliwkowej lub zgniłobrązowej. Dolna strona kapelusza, o porach dużych i kanciastych, jaskrawo żółta, z wiekiem cytrynowozielonkawa, nie błękitniejąca po dotknięciu. Grzyb występuje od lipca do października w lasach liściastych i mieszanych. Pospolity. Jadalny.

PODGRZYBEK ZŁOTAWY *(Xerocomus chrysenteron)* – Podobny do podgrzybka zajączka, nieco mniejszy, często drobno popękany na powierzchni. Miąższ na przekroju oraz rurki zieleniejące. Często występuje w naszym kraju w okresie lipiec–listopad w lasach mieszanych. Jadalny. Miękki i delikatny, nieraz opanowany przez larwy owadów (robaczywy) albo już w lesie zapleśniały biało lub złocisto.

25

GRZYBIEC PURPUROWOZARODNIKOWY *(Porphyrellus porphyrosporus)* – Kapelusz do 16 cm średnicy, zamszowaty, oliwkowobrązowy. Dolna strona porowata, oliwkowobrązowa, ciemniejąca od dotknięcia. Trzon zabarwiony podobnie. Miąższ twardy, białawy, po przełamaniu siniejący. Smak łagodny, kwaskowaty, czasem pozostawia ostry posmak. Pojawia się w lasach iglastych i mieszanych, głównie w górach. Jadalny, lecz podrzędnej wartości.

BOROWIEC DĘTY *(Boletinus cavipes)* – Owocnik o kapeluszu do 14 cm średnicy, matowym, pokrytym długim filcem układającym się w drobne kosmki, barwy złotobrązowej. Trzon zabarwiony podobnie, pusty w środku, z pierścieniem utworzonym z pękniętej osłony okrywającej za młodu dolną część kapelusza. Rurki zielonkawożółte, zbiegające na trzon; trudno je oddzielić od miąższu; pory duże, kanciaste i nieregularne. Smak łagodny. Występuje koło modrzewi, zwykle na podgórzu. Jadalny. Rzadki.

27

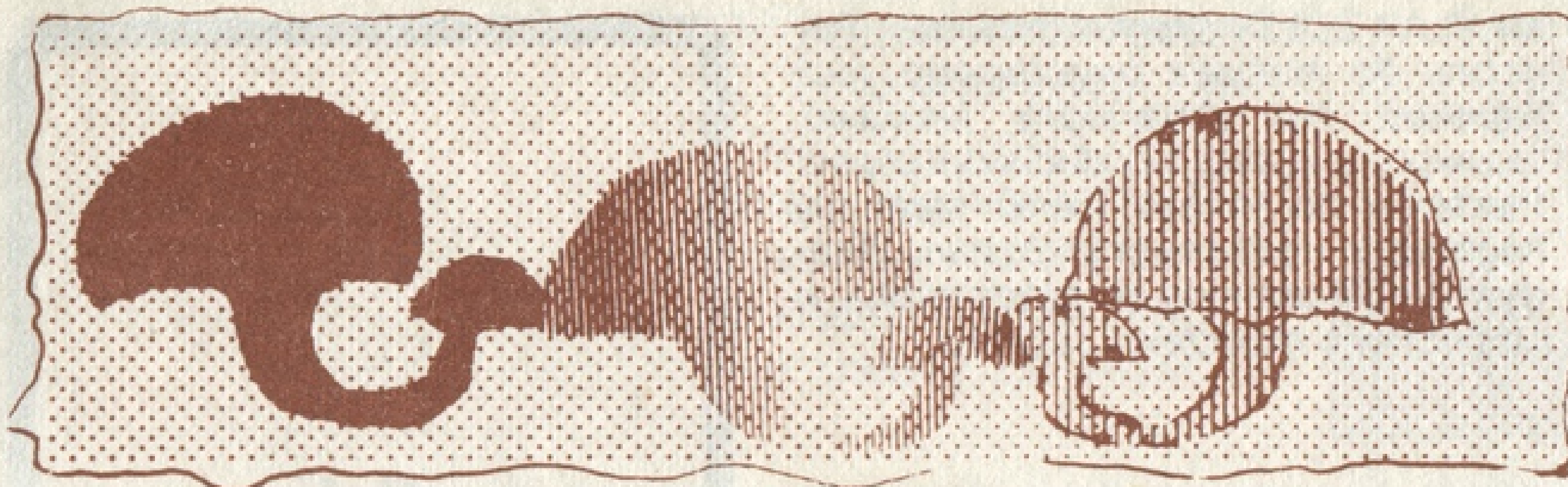

26

SZYSZKOWIEC SZYSZKOWATY *(Strobilomyces floccosus)* – Owocnik mięsisty, o kapeluszu – jak szyszka – pokrytym dachówkowato brązowymi łuskami. Na brzegu i w połowie trzona pozostają resztki białej osłony, która za młodu zakrywa porowatą dolną część owocnika. Rurki i miąższ białawe, po przełamaniu trochę czerwieniejące. Grzyb pojawia się głównie w lasach górskich. Jadalny, średniej wartości smakowej.

28

KOŹLARZ CZERWONY *(Leccinum aurantiacum)* – Kapelusz do 30 cm średnicy, zwykle mniejszy, matowy, żółtopomarańczowy do ciemnopomarańczowego. Trzon masywny, wysoki, włóknisty, szorstki od odstających ciemnych kosmków włókienek na białym tle. Rurki białawe, z wiekiem szarzejące. Miąższ biały, w trzonie włóknisty, zmieniający barwę po przełamaniu, w końcu czerniejący. Smak łagodny. Jeden z pospolitszych grzybów występujących późnym latem w lasach mieszanych i liściastych. Jadalny i poszukiwany.

KOŹLARZ BABKA *(Leccinum scabrum)* – Kapelusz 15–20 cm średnicy, poduchowaty, suchy, od jasno- do ciemnobrązowego. Trzon wysoki, włóknisty, szorstki od czarniawych końców odstających włókienek. Miąższ miękki, biały, nie zmieniający barwy. Pory białawe, na starość szarobrązowawe. Pospolity, zwłaszcza w zagajnikach z domieszką brzóz. Jadalny i poszukiwany.

KOŹLARZ GRABOWY *(Leccinum griseum)* – Kapelusz do 12 cm średnicy, żółtozielonawy do szarooliwkowego, w dotknięciu sprawiający wrażenie wilgotnego. Trzon wysmukły, szorstki jak u innych koźlarzy. Rurki od strony por białawe, szarożółtawe, w końcu oliwkowoszare, od dotknięcia czerniejące. Miąższ białawy, po przełamaniu różowieje, staje się fioletowoszary, ostatecznie czernieje. Przypomina koźlarza babkę, lecz różni się czernieniem miąższu. Pospolity w lasach liściastych w sierpniu i wrześniu. Jadalny.

MAŚLAK ZWYCZAJNY *(Suillus luteus)* – Kapelusz do 13 cm średnicy, jasno- lub ochrowobrązowy; jego lepką skórkę można łatwo oderwać. Trzon jasnożółty, z lepkim pierścieniem pozostałym po rozerwanej błoniastej osłonie zakrywającej młode rurki. Miąższ kremowy, o smaku łagodnym. Jeden z najpospolitszych grzybów w Polsce, występuje od maja do października w zagajnikach sosonowych. Jadalny i poszukiwany.

MASLAK ZIARNISTY *(Suillus granulatus)* – Bardzo podobny do maślaka zwyczajnego, różniący się brakiem osłony i pierścienia na trzonie; cechą charakterystyczną jest wydzielanie za młodu przez dolną część kapelusza licznych kropelek mlecznego soku. Grzyb pospolity, występujący od połowy maja w laskach sosnowych. Jadalny i poszukiwany.

MAŚLAK ŻÓŁTY *(Suillus grevillei)* – Podobny do maślaka zwyczajnego, lecz kapelusz ma zabarwiony jaskrawo, czerwonobrązowo lub złocistobrązowo. Pierścień na trzonie nieraz staje się flegmiasty i zabarwiony rdzawo. Znajdywany od czerwca do października, w sąsiedztwie modrzewi. Jadalny.

MAŚLAK PSTRY *(Suillus variegatus)* – Kapelusz do 17 cm średnicy, szarożółty, brązowawozłoty, pokryty włókienkami tworzącymi kosmki, które nieraz stają się lepkie. Trzon zabarwiony podobnie. Dolna strona kapelusza płowooliwkowa, ciemniejąca od dotknięcia. Miąższ kremowy, nieco błękitniejący. Smak łagodny. Grzyb pospolity w podmokłych lasach sosnowych, spotykany od czerwca do późnej jesieni. Jadalny, średniej wartości.

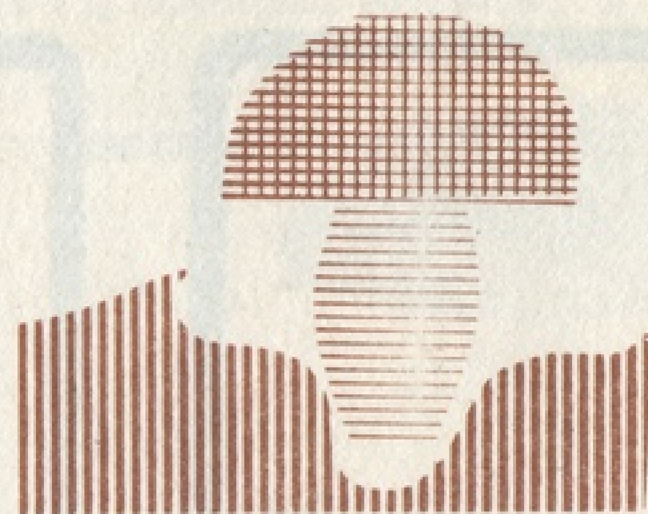
MAŚLAK SITARZ *(Suillus bovinus)* – Kapelusz do 11 cm średnicy, elastyczny, płowocielisty, gładki, lepki. Trzon zabarwiony podobnie. Rurki szarozielonkawe zbiegające na trzon, mocno przyrośnięte do kapelusza; pory duże, kanciaste, labiryntowate. Miąższ bladożółtawy, słabo błękitniejący, o smaku łagodnym. Pospolity, występujący gromadnie w wilgotnych lasach iglastych i na wrzosowiskach. Jadalny, ale mało ceniony.

MAŚLAK PIEPRZOWY *(Suillus piperatus)* – Kapelusz mały, 2–6 cm średnicy, ochrowy, płowy, gładki, podczas ładnej pogody suchy. Trzon wysmukły, zabarwiony podobnie, u podstawy żółty. Rurki zrośnięte z kapeluszem, rdzawobrązowe, o porach kanciastych. Miąższ żółtocytrynowy, o piekącym smaku. Występuje pojedynczo w lasach iglastych i mieszanych, od lipca do października. Pospolity. Niejadalny, ale niekiedy wykorzystywany jako przyprawa.

Grupa borowików nazywanych „szatańskimi", słabo trujących lub podejrzanych, charakteryzuje się wspólną cechą: ich dojrzałe owocniki mają dolną, porowatą stronę kapelusza barwy ceglastoczerwonej lub krwistej. Jest ona typowa również dla borowika szatańskiego (Boletus satanas), którego kapelusz i trzon są jasnoszare; nie należy go mylić z goryczakiem żółciowym.

38

BOROWIK PONURY *(Boletus luridus)* – Okazałe owocniki o kapeluszu do 23 cm średnicy, na górnej powierzchni suchym, zamszowatym, oliwkowobrązowym, nieraz z odcieniem żółtopomarańczowym, od ucisku ciemniejącym. Trzon masywny, gruby, rudawy do brudnoczerwonego, pokryty rdzawą siateczką. Dolna, porowata strona kapelusza, koloru ochrowego, z wiekiem rdzawopomarańczowego, mocno błękitnieje od dotknięcia. Cielistożółty miąższ na przekroju szybko i silnie błękitnieje. Smak łagodny. Grzyb spotykany w okresie czerwiec-wrzesień w lasach liściastych, zwłaszcza pod dębami. Spożyty w stanie surowym może powodować lekkie zatrucia.

37

BOROWIK PURPUROWY *(Boletus rhodoxanthus)* – Owocnik mięsisty, o kapeluszu matowym, zamszowatym, białoszarym, nieraz z odcieniem płoworóżowym. Trzon masywny, u szczytu żółty, u dołu krwisty i cały pokryty czerwoną siateczką. Rurki i miąższ żółte, nieco błękitniejące. Dolna strona kapelusza porowata, za młodu żółta, wcześnie staje się krwistopurpurowa, a na koniec brązowooliwkowa, błękitniejąca po dotknięciu. Grzyb bardzo rzadki, wyrastający od lipca do września w lasach dębowych i bukowych. Spożyty na surowo powoduje zatrucie.

BOROWIK CEGLASTOPORY *(Boletus erythropus)* – Kapelusz o średnicy do 20 cm, zamszowaty, ciemnobrązowy. Trzon masywny, w dolnej części żółty, cały pokryty drobniutkimi czerwonymi ziarenkami; po dotknięciu silnie błękitnieje. Dolna strona kapelusza, porowata, żółta, wcześnie staje się ceglastoczerwona, koloru minii. Miąższ żółty, po przełamaniu, podobnie jak i rurki, staje się niemal granatowy. Grzyb często znajdywany w południowej części Polski, w miejscowościach podgórskich. Jadalny; dotychczas nie notowano ujemnych skutków po spożyciu.

39

Wśród grzybów blaszkowatych również spotykamy grzyby podejrzane lub trujące, a nawet bardzo groźne dla życia człowieka.

MUCHOMÓR CZERWONY *(Amanita muscaria)* – Kapelusz do 20 cm średnicy, żółtopomarańczowy do czerwonego, zwykle pokryty białymi łatkami. Blaszki białe. Trzon do 20 cm wysokości, z białym pierścieniem, ze zgrubiałą podstawą i licznymi na niej zgrubieniami. Smak łagodny. Bardzo pospolity w lasach, owocujący od lipca do października. Trujący. Na wsi wykorzystywany do trucia much.

MUCHOMOR SROMOTNIKOWY *(Amanita phalloides)* – Należy do najniebezpieczniejszych grzybów. Kapelusz ma do 12 cm średnicy, zielonkawy, barwy oliwkowej, bez prążków, gładki, przeważnie bez łatek na powierzchni. Na dolnej stronie liczne białe blaszki. Trzon biały z zielonkawym zygzakowatym wzorkiem; pierścień biały. Bulwiasto zgrubiała podstawa trzona tkwi głęboko w ziemi w wysokiej i łamliwej pochwie. Smak łagodny, zapach słodkawy. Grzyb pospolity, występujący w Polsce od lipca do września, najczęściej w lasach liściastych. Jego młode i jasno zabarwione owocniki oraz białe owocniki również bardzo trującego krewniaka są bardzo podobne do młodych pieczarek. Śmiertelnie trujący!

KROWIAK PODWINIĘTY; olszówka *(Paxillus involutus)* – Cały owocnik brązowy. Kapelusz do 12 cm średnicy, matowy, o silnie podwiniętym brzegu. Blaszki zbiegające z żółtawym odcieniem. Miąższ brązowy, o kwaskowym smaku i zapachu. Grzyb pospolity w różnych lasach w okresie lata i jesieni. Uważany był za jadalny, stwierdzono jednak, że powoduje zatrucia.

PIEPRZNIK JADALNY; kurka *(Cantharellus cibarius)* – Owocniki mięsiste, o kapeluszach żółtych, nieregularnie powyginanych i nieraz pozrastanych, zwykle do 7 cm średnicy. Trzon tej samej barwy, rozszerzony u szczytu, pełny w środku. Miąższ białożółtawy, o przyjemnym smaku i miłym zapachu. Grzyb bardzo pospolity, znajdowany w lasach późnym latem i wczesną jesienią. Jadalny i poszukiwany, nadający się do spożywania w różnej postaci.

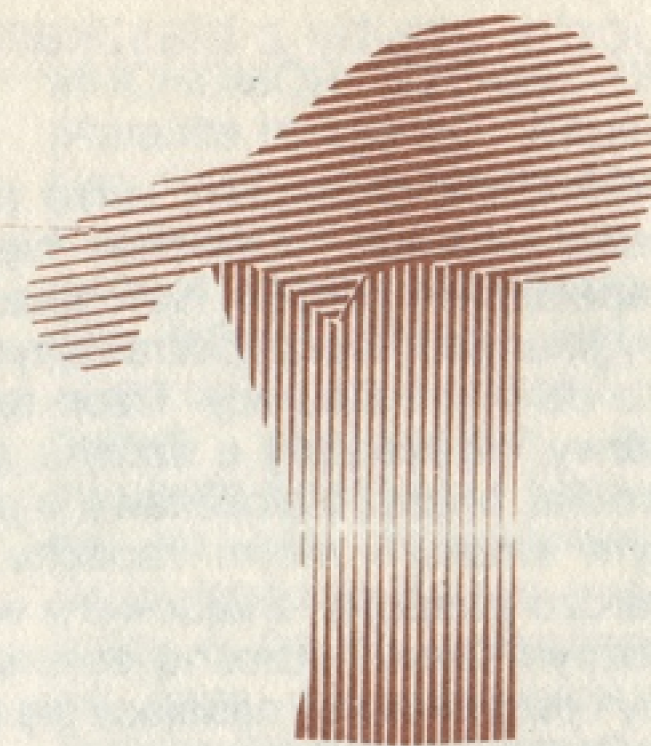
GĄSKA ZIELONKA *(Tricholoma flavovirens)* – Kapelusz do 8 cm średnicy, zielonkawożółty lub oliwkowy, gładki. Trzon jaśniejszy, gładki. Blaszki siarkowożółte. Miąższ żółtawy, o smaku łagodnym, pachnący mąką. Od muchomora sromotnikowego różni się żółtym zabarwieniem blaszek, brakiem pierścienia na trzonie oraz pochwy u jego podstawy i zapachem mąki. Grzyb pospolity, późnojesienny, znajdywany w lasach sosnowych. Jadalny i poszukiwany.

PŁACHETKA KOŁPAKOWATA *(Rozites caperata)* – Kapelusz do 12 cm średnicy, szarożółtawy, pokryty srebrzystymi łuseczkami, na starość ochrowy, jakby posypany trochę mąką. Trzon biały, z pierścieniem po osłonie zakrywającej młode blaszki. Blaszki rdzaworudawe. Miąższ biały. Grzyb pospolity w okresie lipiec–październik w lasach sosnowych. Jadalny.

PIECZARKA POLOWA *(Agaricus arvensis)* – Kapelusz do 15 cm średnicy, gładki, biały, po potarciu skórka przybiera barwę żółtą. Trzon biały, z pierścieniem. Blaszki białe, później różowe, na starość brązowieją. Miąższ biały, o smaku łagodnym i miłym zapachu. Występuje od lata do jesieni na pastwiskach i w zaroślach. Jadalny. Można ją pomylić z trującym białym muchomorem (Amanita verna) lub z mniej groźną pieczarką żółtawą, która ma żółknący miąższ, niemiły smak i zapach.

ZIMÓWKA AKSAMITNA *(Flammulina velutipes)* – Kapelusz 2–12 cm średnicy, gładki, lepki, żółtobrązowy. Trzon aksamitny, ciemnobrązowy szczególnie w dolnej części, nieraz wydłużony. Pojawia się późną jesienią do wczesnej wiosny; występuje kępkami na pniach drzew liściastych. Jadalny.

ZASŁONAK OSŁONIĘTY *(Cortinarius armillatus)* – Kapelusz do 12 cm średnicy, barwy rdzawej, rudy, suchy. Trzon jasny, wysmukły, w dolnej części zgrubiały, z kilkoma rudymi „opaskami" będącymi pozostałością osłony. Blaszki rudobrązowe. Miąższ białawy. Pospolity w miesiącach lipiec–październik w wilgotnych lasach iglastych z domieszką brzóz. Jadalny, ale mało smaczny.

BIELACZEK OWCZY *(Albatrellus ovinus)* – Grzyby jednoroczne, mięsiste, jędrne, o kapeluszach do 10–15 cm średnicy, nieregularnie powyginanych i często zrastających się ze sobą. Trzony bywają centralne lub ekscentryczne, grube, do 7 cm wysokości. Miąższ biały, dość miękki, o przyjemnym zapachu i łagodnym smaku. Rurki krótkie, mocno zrośnięte z miąższem, o drobnych porach. Pojawia się od maja do listopada, zwykle gromadnie. Prawdopodobnie współżyje z drzewami iglastymi, głównie z jodłą. Jadalny.

SARNIAK DACHÓWKOWATY, *(Sarcodon imbricatum)* – Owocniki do 20 cm średnicy, pokryte trójkątnymi, grubymi łuskami układającymi się dachówkowato. Na dolnej stronie kapelusza znajdują się liczne kolce do 12 cm długości, białaworóżowe do różowoszarych. Miąższ białawy, potem szarobrązowawy, o przyjemnym smaku i zapachu. Grzyb owocuje w lasach iglastych od sierpnia do listopada. Jadalny, ale niezbyt ceniony.

LEJKOWIEC DĘTY *(Craterellus cornucopioides)* – Owocnik w kształcie głębokiego lejka, do 15 cm wysokości i 8 cm średnicy, o brzegu nieregularnie powyginanym; młode okazy od strony wewnętrznej są brązowoszare, od zewnątrz szare, a w miarę starzenia się ciemnieją prawie do czarnego. Występuje zwykle gromadnie od sierpnia do listopada w lasach różnego typu. Jadalny, ale jego zabarwienie budzi nieufność i nie zachęca do zbierania.

Grzyby podejrzane, nie- jadalne lub nie jadane.

GORYCZAK ŻÓŁCIOWY *(Tylopilus felleus)* – Kapelusz kasztanowatobrązowy, matowy, do 15 cm średnicy. Trzon zgrubiały, jasnobrązowy, od góry pokryty brązową siateczką. Dolna, porowata strona kapelusza biała, w miarę dojrzewania staje się różowa, podobnie jak rurki. Miąższ jędrny, biały, po przełamaniu nieco różowieje. Smak bardzo gorzki. Występuje masowo w lasach iglastych, głównie sosnowych. Nieraz mylony z borowikiem szlachetnym, lecz nie nadaje się do jedzenia z powodu goryczy. Niewłaściwie nazywany „szatanem".

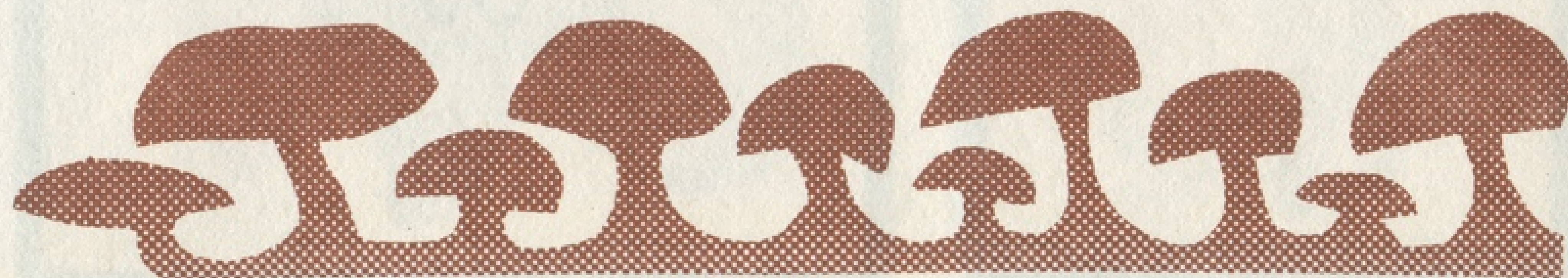

53

52

PIERŚCIENIAK GRYNSZPANOWY *(Stropharia aeruginosa)* – Kapelusz o pięknym zielononiebieskim zabarwieniu, na starość blaknący i płowiejący, do 8 cm średnicy, lepki, z resztkami białej osłony na brzegu; na trzonie podobnie zabarwionym osłona pozostaje w postaci pierścienia. Miąższ biały. Blaszki różowolila, z wiekiem brązowofioletowe. Grzyb pojawia się w lecie i na jesieni, zwykle po kilka, na ziemi i rozkładających się pniach drzew iglastych. Poderzjany.

54

GĄSKA PRZEWIĄZANA *(Tricholoma focale)* –Kapelusz do 10 cm średnicy, kasztanowaty do ceglastobrązowego, włóknisty, o brzegu z resztkami osłony. Trzon zabarwiony podobnie, włóknisty, z pierścieniem. Blaszki białawe. Miąższ białawy, pachnący świeżą mąką. Grzyb występuje w okresie sierpień-wrzesień w lasach iglastych, głównie sosnowych suchych. Uważany za trujący lub warunkowo jadalny; należy go traktować jako podejrzany.

CZERNIDŁAK POSPOLITY *(Coprinus atramentarius)* – Kapelusz do 7 cm średnicy, kołpakowaty, barwy popielatej lub szarobrązowej, od brzegu drobno karbowany, na szczycie trochę łuseczkowaty, w miarę dojrzewania łuski rozpływają się. Trzon biały, gładki, wewnątrz pusty. Blaszki szare, na starość czarne, rozpływające się. Miąższ biały, cienki, o smaku łagodnym. Występuje gromadnie od wiosny do jesieni przy starych pieńkach drzew liściastych. Niejadalny.

LAKÓWKA POSPOLITA *(Laccaria laccata)* – Kapelusz do 5 cm średnicy, cielistoczerwony do ochrowego, gładki, niby oprószony. Trzon zabarwiony podobnie, blaszki też, grube i rzadkie. Miąższ jaśniejszy od kapelusza. Pospolity przez cały okres wegetacyjny. Niezbyt smaczny, niejadalny.

LAKÓWKA AMETYSTOWA *(Laccaria amethystina)* – Kapelusz do 6 cm średnicy, zmienny w barwie, od liliowej do płowej; powierzchnia matowa, nieco kosmkowata. Trzon zabarwiony tak samo, włóknisty. Blaszki liliowe. Miąższ trochę jaśniejszy, bez smaku. Grzyb występujący pospolicie na ziemi w lecie i na jesieni. Niezbyt smaczny.

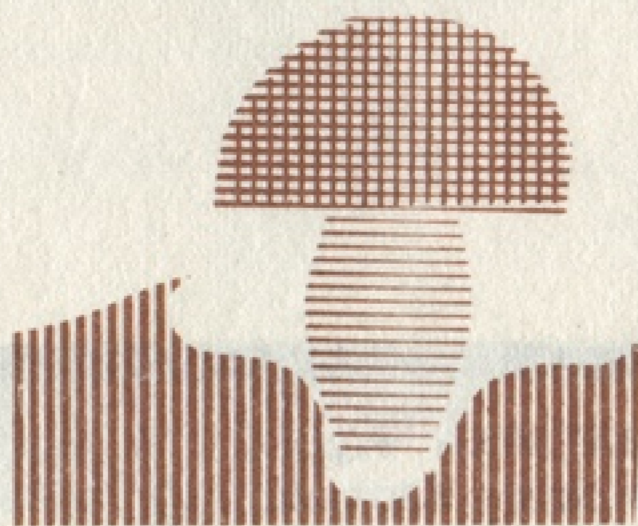

58

WILGOTNICA KARMINOWA *(Hygrocybe punicea)* – Kapelusz do 12 cm średnicy, szkarłatny, pomarańczowokarminowy, łamliwy. Trzon nieco jaśniejszy, włóknisty, łamliwy. Blaszki grube, szerokie, żółtawe do pomarańczowoczerwonych. Miąższ żółty, bez smaku i zapachu. Grzyb występuje w lecie i na jesieni na łąkach i polanach śródleśnych. W niektórych krajach jadalny.

KLEJÓWKA RÓŻOWA *(Gomphidius roseus)* – Kapelusz do 5 cm średnicy, gładki, lepki, cielistoróżowy. Trzon u szczytu biały, u dołu różowy. Na trzonie pozostaje pajęczynowata lepka osłona, tworząca po dojrzeniu gruby pierścień. Miąższ biały, o smaku łagodnym, nieco kwaskowym. Blaszki grube, rzadkie, zbiegające, popielate, potem brązowooliwkowe. Grzyb pojawia się w okresie od lipca do października na ziemi w lasach iglastych. Mylony z maślakami. Jadalny, średniej wartości.

59

Nie nadają się do jedzenia grzyby o owocnikach mięsistych, wprawdzie nietrujących, ale wydzielających zapach bardzo niemiły lub nawet odrażający dla człowieka. Przywabia on jednak muchy padlinowe, które żerując na nich przyczyniają się do roznoszenia ich zarodników.

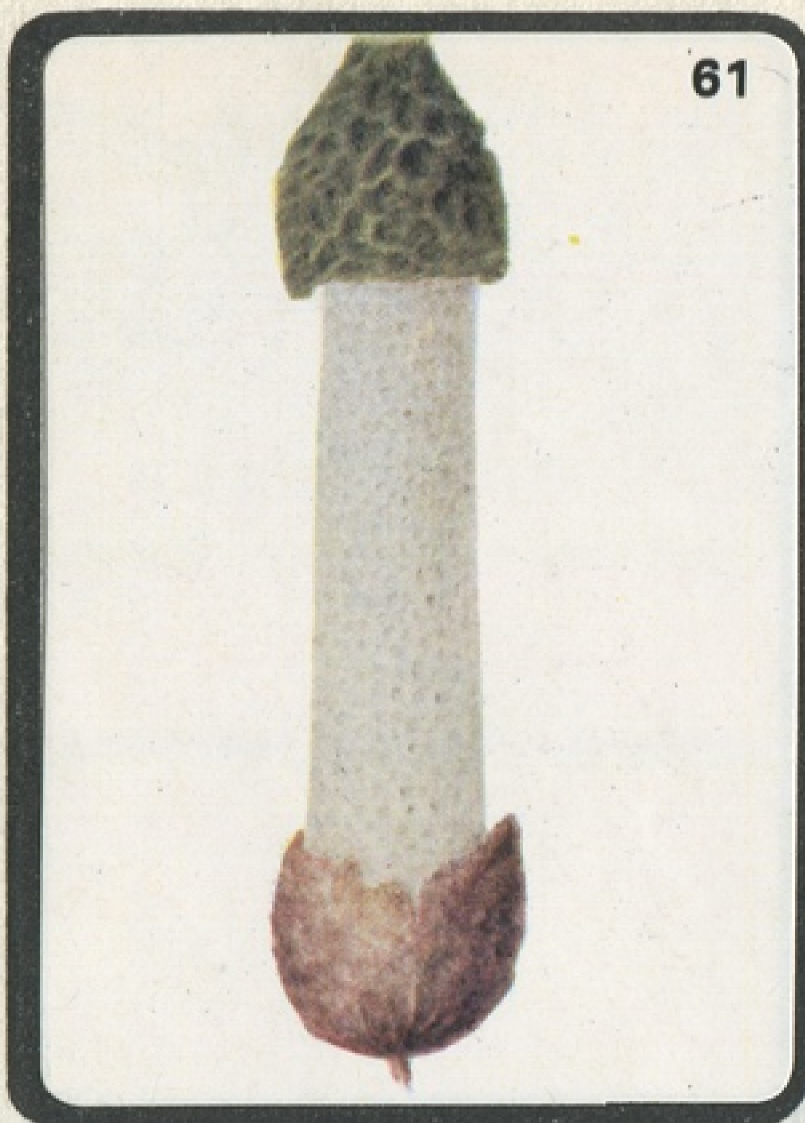

60

SROMOTNIK BEZWSTYDNY *(Phallus impudicus)* – Młody owocnik ma postać miękkiego białego jaja do 7 cm wysokości. Po przerwaniu grubej i galaretowatej warstwy znajdujący się wewnątrz trzon rozpręża się w białą gąbczastą kolumnę, z rodzajem kapelusza na szczycie; kapelusz pokryty jest zieloną, mazistą, cuchnącą masą zawierającą zarodniki. Masa ta jest przysmakiem much. Grzyb pospolity w wilgotnych lasach liściastych. Nieszkodliwy.

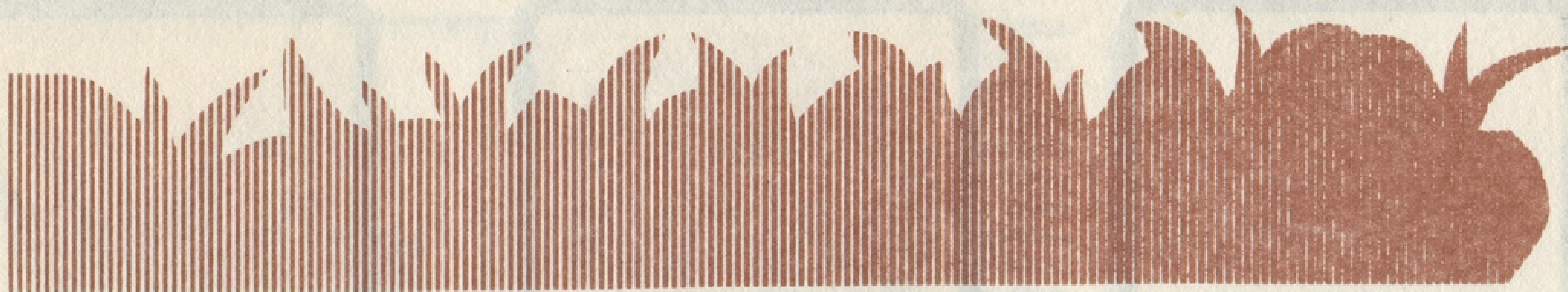
SROMOTNIK FIOŁKOWY *(Phallus hadriani)* – Grzyb ma kształt przypominający sromotnika bezwstydnego, lecz różni się fiołkowym zabarwieniem galaretowatej zewnętrznej warstwy owocnika. Spotykany rzadko i zasługujący na ochronę. Nieszkodliwy.

OKRATEK CZERWONY *(Clathrus ruber)* – Młody owocnik ma postać mięsistej jasnokremowej kulki o średnicy 3–5 cm. Po pęknięciu galaretowatej warstewki wnętrze kulki rozpręża się w rodzaj kulistawej i pustej wewnątrz kraty barwy pomarańczowej. Wewnętrzna strona kraty pokryta jest cuchnącą oliwkową masą. W Polsce bardzo rzadki, zasługujący na ochronę. Niejadalny.

OKRATEK AUSTRALIJSKI *(Clathrus archeri)* – Młody owocnik przypomina okratka czerwonego, ale po pęknięciu galaretowatej warstewki jego wnętrze rozpręża się tworząc kilka palczastych czerwonych ramion pokrytych od strony wewnętrznej cuchnącą masą z zarodnikami. Grzyb bardzo rzadki, niejadalny.

Do bliskich krewniaków grzybów rozsiewanych przez muchy padlinowe należą grzyby rozsiewane przez wiatr, a powszechnie nazywane purchawkami.

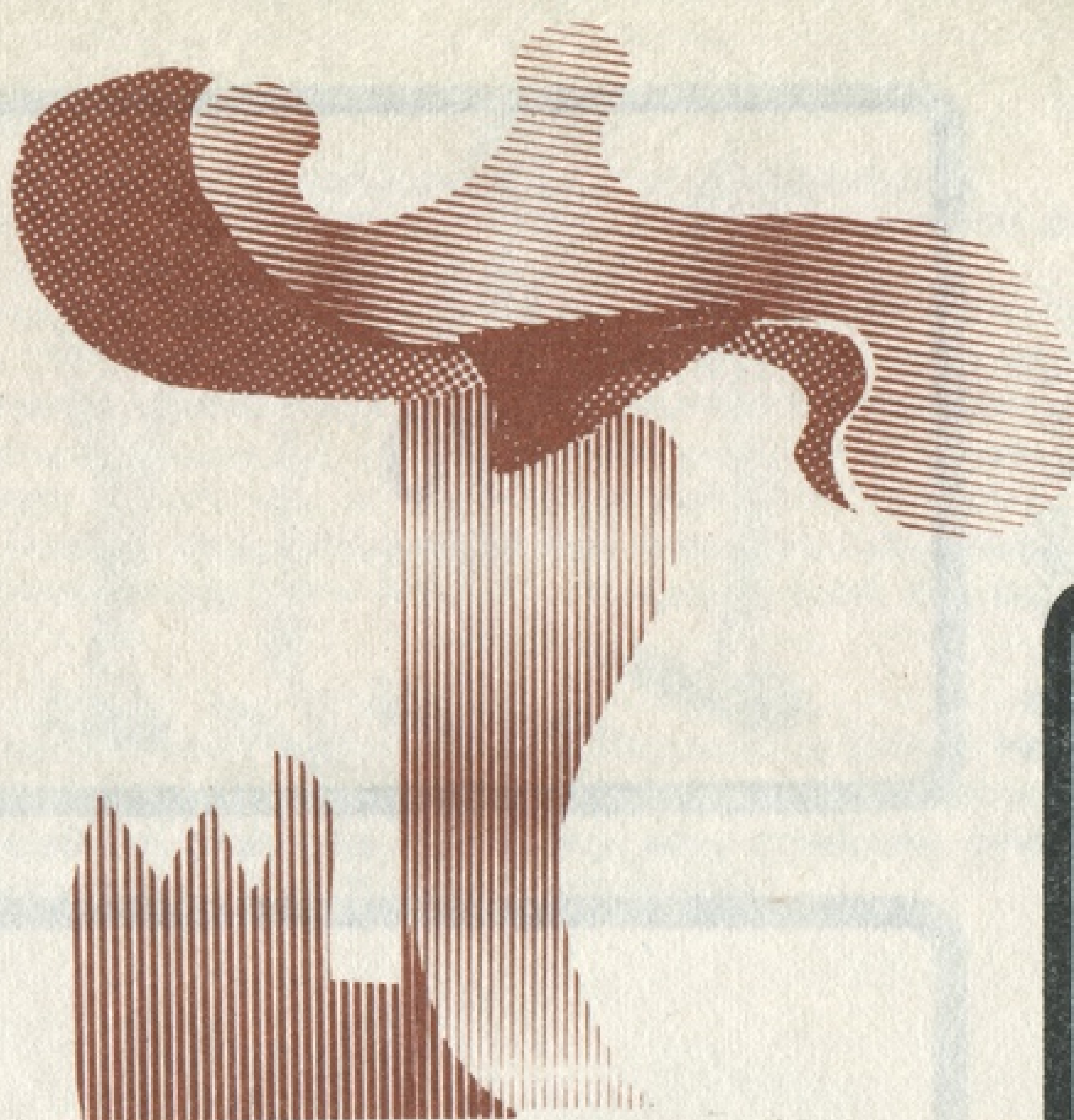
PURCHAWKA CHROPOWATA *(Lycoperdon perlatum)* – Owocnik gruszkowaty, za młodu biały, pokryty białymi stożkowatymi kolcami, potem brązowy, bez kolców, po których pozostają jedynie bliznowate „oczka". Po dojrzeniu w górnej części owocnika znajduje się pylista masa brązowych zarodników, dolna zaś część staje się sztywno gąbczasta. Owocuje w lecie i na jesieni w lasach różnego rodzaju. Młode owocniki, jeszcze białe i jędrne, nadają się do jedzenia. Grzyb pospolity.

CZASZNICA WORKOWATA *(Calvatia excipuliformis)* – Owocnik w kształcie buławy, do 15 cm wysokości, biały, na starość szarobrązowy; jego szczytowa część na koniec rozpada się na drobne fragmenty i uwalnia pylistą masę zarodników; pozostaje w całości dolna, trzonowata część owocnika o budowie sztywno gąbczastej. Grzyb spotykany w różnych lasach z trawiastym runem. Do jedzenia nadaje się tylko w młodym stadium, gdy jest bardzo jędrny.

CZASZNICA OCZKOWATA *(Calvatia utriformis)* – Owocniki szeroko gruszkowate, do 15 cm wysokości, białe; stopniowo w górnej części owocnik ciemnieje na kolor orzechowy i brązowy, pęka na wielokątne poletka i rozpada się uwalniając pylistą masę zarodników. W całości pozostaje tylko dolna część w postaci szerokiej brązowej czary. Gatunek pospolity, owocujący w lecie i na jesieni w miejscach jasnych. Młode owocniki nadają się do jedzenia.

TĘGOSKÓR POSPOLITY *(Scleroderma aurantium)* – Owocniki w kształcie bulwy, do 10 cm średnicy, żółtawoochrowe, o spękanej powierzchni. Na przekroju widać grubą jasną warstwę otaczającą ciemnofioletowe do brązowoczarnego wnętrze dojrzałych owocników (białe u młodych). Po dojrzeniu wnętrze staje się pylistą masą zarodników. Grzyb pospolity w całej Polsce, występujący w piaszczystych sosnowych lasach. Trujący, zwłaszcza spożyty w większej ilości, błędnie uważany za jadalną truflę, która jest ciemnobrązowa, bez białej zewnętrznej warstwy i rośnie głęboko w ziemi.

PAŁECZKA FRĘDZELKOWANA *(Tulostoma fimbriatum)* – Owocnik składa się z główki do 1,5 cm średnicy, pergaminowatej, gładkiej, białawoszarej do ochrowej, oraz z zagłębionego w ziemi trzonka zabarwionego nieco ciemniej, długości do 6 cm. Pylista masa zarodników wydostaje się z główkowatej części owocnika przez powstający na jej szczycie otworek. Grzyb rzadki, zasługujący na ochronę. Niejadalny.

TRUFLA LETNIA *(Tuber aestivum)* – Owocniki podziemne, do 10 cm średnicy, niebieskawoczarne do brązowoczarnych. Na przekroju widoczny jest jasny marmurkowaty deseń bez jasnej zewnętrznej otoczki. Smak i zapach przyjemne. Owocuje w ziemi głównie w lasach liściastych, na głębokości około 6 cm. Jadalny, ale rzadko znajdywany. Zasługuje na ochronę.

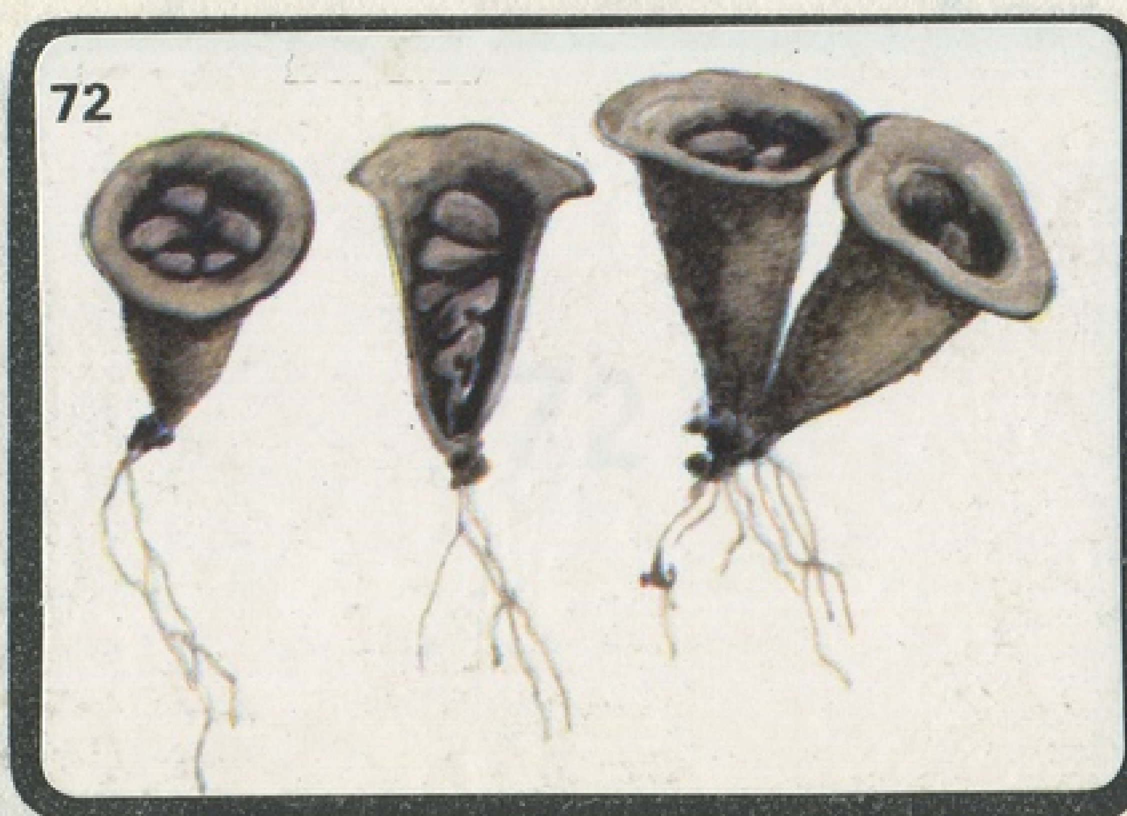
Grzyby stanowią również ozdobę lasów.

BUŁAWNIK PAŁECZKOWATY *(Clavariadelphus pistillaris)* – Owocniki w postaci zaokrąglonej na szczycie i gładkiej lub trochę pomarszczonej maczugi do 25 cm wysokości, ochrowej lub żółtobrązowej. Miąższ białawy, miękki; zapach miły, smak nieco gorzkawy. Spotykany w lasach liściastych od sierpnia do listopada. Niejadalny. Zasługuje na ochronę.

STUŁKA TRWAŁA *(Coltricia perennis)* – Owocnik jednoroczny, łykowaty, do 8 cm średnicy; kapelusz cienki i płaski, nieco współśrodkowo pręgowany, barwy ochrowej, płowej, rzadziej, szaroorzechowej. Trzon centralny, nieraz zrastający się z sąsiednimi. Rurki krótkie, o porach drobnych. Grzyb występuje na glebach piaszczystych, przeważnie w lasach sosnowych, przy ścieżkach. Niejadalny. Pospolity.

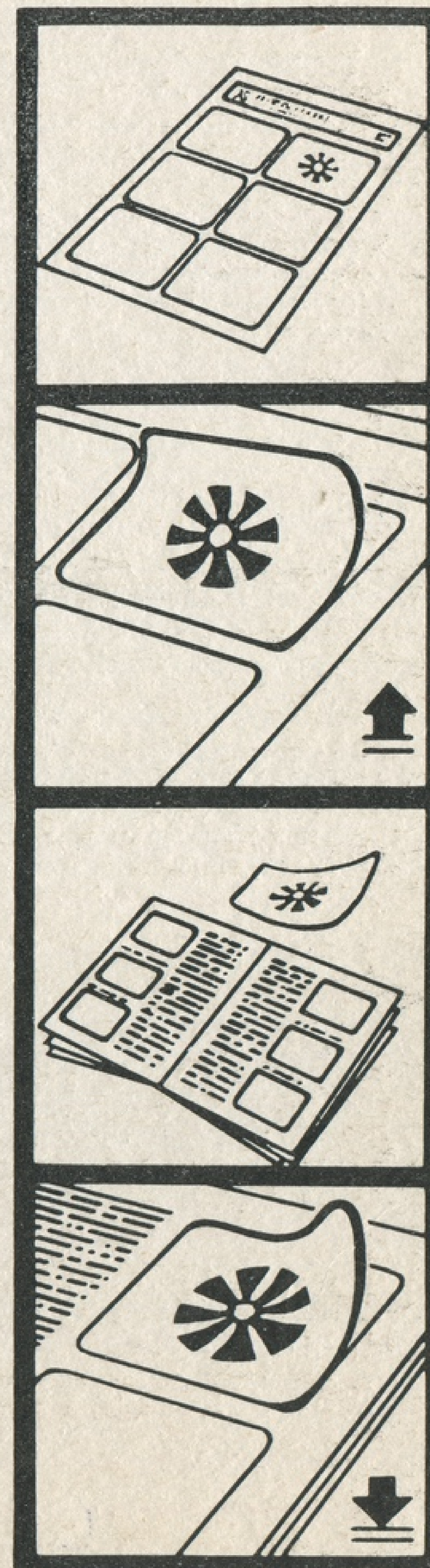
KUBEK OGRODOWY *(Cyathus olla)* – Owocniki kubkowato-lejkowate, do 1,2 cm wysokości, z zewnątrz owłosione, popielatoochrowe lub ochrowobrązowe, od strony wewnętrznej gładkie i szare. Wewnątrz liczne, jajowate, białawe perydiole z zarodnikami wewnątrz. Za młodu zamknięte na szczycie. Dość pospolity. Występuje na szczątkach drewna i pędów roślin zielonych, często na kartofliskach, na pozostawionych łętach ziemniaczanych.

INSTRUKCJA

Aby zgromadzić pełny zestaw Ilustracji Samoprzylepnych z wybranej dziedziny - należy nabyć w punkcie sprzedaży RSW „PRASA-KSIĄŻKA-RUCH" odpowiedni zeszyt i sprzedawane oddzielnie arkusze Ilustracji Samoprzylepnych.
Każdy zeszyt oprócz tekstu informacyjnego, zawiera miejsca do wklejania Ilustracji Samoprzylepnych. Na każdym arkuszu IS znajduje się sześć odpowiednio naciętych obrazków, z których cztery dotyczą jednego wiodącego tematu, oznaczonego kolejnymi numerami, zaś dwa pozostałe zapoczątkowują nowe tematy równie interesujące. Wystarczy odkleić ilustrację samoprzylepną i umieścić ją w odpowiednim miejscu zeszytu, które oznaczone jest taką samą liczbą. Wypełniając w ten sposób cały zeszyt uzyskać można bogato ilustrowany, jednotematyczny album, mogący stać się podręczną encyklopedią.

Mamy nadzieję, że kolekcjonerzy z zadowoleniem przyjmą proponowaną przez Krajową Agencję Wydawniczą formę gromadzenia ciekawych a nierzadko unikalnych zbiorów. Przekonani, że nasza oferta zostanie życzliwie przyjęta, życzymy, aby znalazła ona miejsce w Waszej bibliotece jako źródło wiadomości z wybranej dziedziny.

* * *

Oto numeracja arkuszy Ilustracji Samoprzylepnych z tematami wiodącymi uzupełniona numerami arkuszy IS, na których znajdują się pozostałe ilustracje stanowiące całość zestawu tematycznego.

Gwiazdy muzyki rozrywkowej	**1 - 18**
Poczet królów polskich	**19 - 31 oraz 1 - 18**
Kontynenty - Afryka	**32 - 44 oraz 1 - 18**
Ptaki Polski	**45 - 55 oraz 19 - 44**
Samoloty, na których walczyli Polacy	**56 - 67 oraz 19 - 44 i 45 - 55**
Stare samochody	**68 - 79 oraz 32 - 55**
Od Aten do Moskwy	**80 - 91 oraz 56 - 79**
Zwierzęta polskich ZOO	**92 - 103 oraz 56 - 67 i 80 - 91**
Polska broń pancerna	**104 - 115 oraz 68 - 91**
Jachty żaglowe	**116 - 127 oraz 92 - 115**
Polskie samochody osobowe	**128 - 139 oraz 92 - 103 i 116 - 127**
Historia ubioru	**140 - 151 oraz 104 - 127**
Ptaki egzotyczne	**152 - 163 oraz 128 - 151**
Druga wojna światowa	**164 - 171 oraz 128 - 139 i 152 - 163**
Podbój głębin	**172 - 179 oraz 140 - 163**
Grzyby polskich lasów	**216 - 227 oraz 228 - 251**
Historia samolotu	**228 - 239 oraz 216 - 227 i 240 - 251**
Polskie zamki i pałace	**240 - 251 oraz 216 - 239**

Cena zł 50,–

KRAJOWA AGENCJA WYDAWNICZA